

Nederlands
Jeugdinstituut

Interventie

Speelplezier

Erkenning

Erkend door deelcommissie

Ontwikkelingsstimulering, onderwijs-gerelateerd aanbod en jeugdwelzijn

Datum: 27 september 2018

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Margot Wouterse-Schimtz (april 2017).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Speelplezier'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Samenvatting.....	4
Korte samenvatting van de interventie	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	5
Onderbouwing	5
Onderzoek	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
Beschrijving interventie	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel	7
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering.....	14
3. Onderbouwing	20
4. Onderzoek	24
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	24
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten.....	28
5. Samenvatting werkzame elementen	29
6. Aangehaalde literatuur	30

Samenvatting

Korte samenvatting van de interventie

Speelplezier is een centrumgericht educatief programma voor kinderen van 2,5 tot 6 jaar uit kansarme milieus. Het deels gestructureerd en deels open programma wordt uitgevoerd in peutergroepen, de kinderopvang en de groepen 1 en 2 in het basisonderwijs. Speelplezier heeft als hoofddoel de kansen op een succesvolle schoolloopbaan voor deze kinderen te vergroten. Het uitgangspunt is dat kinderen zich het best ontwikkelen in spelende interactie binnen een thematische samenhang. Speelplezier biedt de beroepskrachten daarvoor een vaste structuur in de vorm van dagelijkse speel-leerroutines voor spelstimulering en spelend leren.

Te weten:

- het demonstratiespel en aansluitend pantomimespel voor spel- en taalstimulering in de grote groep;
- begeleid spel in een aan ontwikkelingsniveaus gekoppelde kleine groep;
- vrij spel.

Aan de speel-leerroutines zijn interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren gekoppeld.

Daarnaast biedt het programma handvatten voor:

- de inrichting van een georganiseerde uitnodigende speel-leeromgeving;
- het observeren en registreren van de ontwikkeling;
- ouderbetrokkenheid.

Doelgroep

Het programma Speelplezier is bedoeld voor kinderen van 2,5 tot 6 jaar uit kansarme milieus, in peutergroepen, kinderopvang en de groepen 1 en 2 in het basisonderwijs.

De intermediaire doelgroepen zijn:

- pedagogisch medewerkers in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven;
- leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool.

Doel

Het hoofddoel van Speelplezier is het vergroten van de kansen van kinderen op een succesvolle schoolloopbaan, door stimulering van de spel- en taalontwikkeling in samenhang met de sociaal-emotionele, motorische en reken-wiskundeontwikkeling.

Aanpak

Speelplezier is een centrumgericht educatief programma voor peuters en kleuters in de peuter- en kinderopvang en in de basisschool.

Er wordt steeds gedurende 4 tot 6 weken gewerkt met door de beroepskrachten in een vast format ontworpen thematisch groepsplan. De dagelijkse Speelplezier speel-leerroutines met de daaraan gekoppelde interactievaardigheden, bieden daarbij een vaste structuur om de kinderen in spelende interactie tot ontwikkeling te brengen. Ze zorgen voor een goede verhouding tussen door volwassenen geïnitieerd geleid spel en door de kinderen geïnitieerd vrij spel in de heterogene grote groep en begeleid spel in homogene kleine groepen. Observatie en registratie van ontwikkeling en ouderbetrokkenheid zijn verweven in het programma. Een intensieve training van de beroepskrachten is onlosmakelijk aan het programma verbonden.

Materiaal

Een deelnemerspakket bestaat uit: een boek, een modulenklapper, hand-outs en een voorbereidende online videocursus.

Een groepspakket bestaat uit o.a.: diverse speelplankaartensets, een interactiekaart, een spelobservatiekaart, instructie- en 'doe mee' dvd's met codes om filmfragmenten online te bekijken, planningsformulieren en actieplannen voor NT2 en spelbegeleiding.

Voor het volgen en registreren van ontwikkeling is de web-based Groeiwijzer beschikbaar.

Onderbouwing

De centrumgerichte aanpak vergroot de kansen op een succesvolle schoolloopbaan.

Speelplezier wordt uitgevoerd in heterogene groepen en biedt met de speel-leerroutines een duidelijke uitvoeringsstructuur. Kinderen blijken beter te presteren in gemixte groepen dan in speciale 'doelgroep'-groepen.

Uitgangspunt van Speelplezier is dat jonge kinderen zich vooral ontwikkelen in spelende interactie met elkaar en met volwassen spelpartners. Voor kinderen met een vertraagd of verstoord verlopende ontwikkeling zijn spelstimulering en spelend leren dan ook van groot belang. De dagelijkse inzet van de speel-leerroutines zorgt voor een voortdurende wisselwerking tussen spelstimulering en spelend leren.

Binnen Speelplezier heeft spel diverse functies. Het grootste accent ligt op het leerpsychologisch uitgangspunt dat spel de motor van ontwikkeling is. Dagelijks demonstreren de beroepskrachten in een rol of met een pop spelhandelingen, die ze verbinden aan taal. Daarnaast begeleiden ze meespelend kinderen in hun zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky). Omdat voor het behalen van de gestelde doelen, de kwaliteit van de uitvoering van het programma van wezenlijk belang is, worden de beroepskrachten getraind in spel- en spelbegeleidingsvaardigheden.

Onderzoek

Er is geen onderzoek gedaan naar de effectiviteit van Speelplezier.

Wel zijn er drie praktijkonderzoeken uitgevoerd.

Sardes voerde in 2006 een procesevaluatie en materiaalanalyse uit.

Speelpleziermethodiek voerde zelf in 2017 een product-evaluatie uit in Limburg en een proces-evaluatie in Den Haag.

Uit alle praktijkonderzoeken kwam duidelijk naar voren dat met het werken met Speelplezier zowel de spelkwaliteit als de taalproductie van de kinderen is toegenomen.

1. Uitgebreide beschrijving

Beschrijving interventie

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Het programma Speelplezier is bedoeld voor kinderen van 2,5 tot 6 jaar uit kansarme milieus, in peutergroepen, kinderopvang en de groepen 1 en 2 in het basisonderwijs; kinderen die door omgevingsomstandigheden en niet door genetisch bepaalde verschillen of aangeboren individuele kenmerken het risico lopen het onderwijscurriculum vanaf groep 3 niet succesvol te kunnen doorlopen (hierna te benoemen als doelgroepkinderen).

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroepen zijn:

- pedagogisch medewerkers in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven;
- leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool.

De ouders van de doelgroepkinderen worden door de beroepskrachten betrokken bij de uitvoering van het programma en het ontwikkelingsproces van hun kind.

Selectie van doelgroepen

Het gemeentelijk VVE-beleid bepaalt welke kinderen tot de doelgroep behoren. In het basisonderwijs worden kinderen uit gezinnen waarin beide ouders een laag tot zeer laag opleidingsniveau hebben, geïndiceerd als kansarm. Het selectie criterium is de gewichtenregeling. Aan kinderen van wie de hoogstopgeleide ouder hooguit een diploma van de basisschool heeft, wordt een gewicht van 1,2 (zeer laagopgeleid) toegekend en aan kinderen van wie de hoogstopgeleide ouder hooguit een diploma vmbo-kader of vmbo-basis heeft, wordt een gewicht van 0,3 (laagopgeleid) toegekend.

Aanvullende selectiecriteria vanuit het lokale VVE-beleid zijn o.a.:

- kinderen waarbij in de opvoedingssituatie een reëel risico aanwezig is dat de ontwikkeling van de Nederlandse taal bemoeilijkt zal zijn;
- kinderen die op basis van een professionele inschatting worden aangemerkt als kwetsbaar of risicokind;
- peuters van 2,5 tot 4 jaar die behoefte hebben aan ontwikkelingsstimulatie op het vlak van spraak en taal, rekenen, de motorische of sociaal-emotionele ontwikkeling.

De indicering en registratie van doelgroepkinderen vindt plaats via de Jeugdgezondheidszorg (JGZ).

Er zijn geen contra-indicaties.

Voor peuters die minder dan 12 uur de peuterspeelzaal of kinderopvang bezoeken en voor kleuters die minder dan alle schooldagen het programma volgen of voor kinderen die korter dan 1,5 jaar het programma volgen, wordt minder effect verwacht. Voor de doorgaande lijn volgen bij voorkeur de 2,5- tot 6-jarigen het Speelplezierprogramma.

Betrokkenheid doelgroep

In de periode 2002 tot nu vond en vindt de doorontwikkeling plaats in interactie (werkbezoeken, gesprekken, schriftelijke evaluaties) met beroepskrachten uit het werkveld (de intermediaire doelgroep).

Vernieuwingen en aanvullingen werden en worden onder andere vanuit het werkveld aangevraagd en daarna uitgetoetst, geëvalueerd en zo nodig bijgesteld.

In 2007-2008 is, in samenwerking met de Islamitische Basisschool El Habib en de bijbehorende peutergroep in Maastricht, de woordenschatdidactiek van Verhallen (Verhallen & Verhallen, 1994) geïntegreerd in de speel-leerroutines.

Dat resulteerde in de periode 2009-2017 in een nog intensievere woordenschatdidactiek, nieuwe materialen en nascholingsbijeenkomsten en een vernieuwd Speelplezier invoeringstraject.

In 2016 gaf het werkveld zowel mondeling als per mail aan dat het registreren van de ontwikkeling op individueel niveau en op groepsniveau alsook het doorgeven van ontwikkelingsgegevens aan de volgende groep veel tijd vergde. Daarom zijn in samenwerking met een aantal beroepskrachten de webapplicaties voor het volgen van de ontwikkeling op zowel kind- als groepsniveau ontwikkeld. Het werken met deze webapplicaties wordt door de gebruikers als tijdbesparend ervaren. In 2018 worden in samenwerking met een werkgroep van gebruikers de webapplicaties inhoudelijk aangevuld.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van Speelplezier is het vergroten van de kansen van kinderen op een succesvolle schoolloopbaan, door stimulering van de spel- en taalontwikkeling in samenhang met de sociaal-emotionele, motorische en reken-wiskundeontwikkeling.

Subdoelen

Subdoelen voor de kinderen

De doelen van Speelplezier beschrijven waar de kinderen in de periode van 2,5 t/m 6 jaar ervaring mee moeten hebben opgedaan en wat ze aan het eind van groep 2 zouden moeten kunnen en kennen om met vertrouwen te starten in groep 3.

Voor het formuleren van de doelen is gebruik gemaakt van:

- de SLO-doelen jonge kind;
- het ontwikkelingsperspectief van OGO (Jansen-Vos, 2007) en de aan de spelwerelden van Vermeer (1955) gekoppelde spelvormen;
- de fases van samenspel, Parten (1932).

Om de ontwikkeling goed te kunnen observeren en meespelend de ontwikkeling te stimuleren en verrijken, zijn de ontwikkelingsdoelen van Speelplezier zoveel mogelijk gekoppeld aan spelactiviteiten. Een uitgebreide beschrijving van de aan Speelplezier activiteiten gekoppelde doelen staat in de publicatie: 'Speelplezier, spelenderwijs voor- en vroegschoolse educatie'.

Hieronder staat een aantal voorbeelden van streef/eindniveaus voor de peuters en voor de kleuters.

Spelkwaliteit

Streef/eindniveau (einde peuterperiode)	Kind kan aangeven waar (speelhoek) en waarmee (spelmateriaal) het wil gaan spelen. Kind kan vijftien minuten zelfstandig spelen in de gekozen hoek met het gekozen spelmateriaal.
Streef/eindniveau (einde kleuterperiode)	Kind kan beschrijven waar (speelhoek), waarmee (spelmateriaal) en wat het wil gaan spelen. Kind kan dertig minuten zelfstandig en geconcentreerd zijn/haar spelplan uitvoeren.

Spelvorm: spelontwikkeling

Streef/eindniveau (einde peuterperiode)	Kind speelt: <ul style="list-style-type: none">• doen-alsof spel met gebruik van substituten zoals een blok hout dat gebruikt wordt als een mobiele telefoon;• kort thematisch rollenspel met en zonder poppen zoals bijvoorbeeld het dokter- of winkelspel.
Streef/eindniveau (einde kleuterperiode)	Kind kan in overleg rolvast een thematisch rollenspel spelen, bijvoorbeeld winkelspel of een tafelpoppenspel met gebruik van substitutie (een stuk karton is de zee en een omgekeerde mand is de rots).

Sociaal emotioneel: samenspel

Streef/eindniveau (einde peuterperiode)	Kind kan afwisselend naast een ander met hetzelfde materiaal spelen (parallelspeel) en reageren op de spelhandelingen van een ander en spelmateriaal delen (associatief spel).
Streef/eindniveau (einde kleuterperiode)	Kind kan afwisselend reageren op de spelhandelingen van een ander en spelmateriaal delen en in overleg met anderen spelen (coöperatief spel).

Taal/ontluikende en beginnende geletterdheid: verhaalbegrip

Streef/eindniveau einde peuterperiode	Kind kan samen met de begeleider met popjes en miniaturen een eenvoudig verhaal/prentenboek naspelen.
Streef/eindniveau einde kleuterperiode	Kind kan: <ul style="list-style-type: none">• aan de hand van de speelplankaarten of prenten uit een boek een verhaal naspelen en navertellen,• de opeenvolgende scènes van een zelfbedacht verhaal tekenen en er een tekst bij dicteren.

Rekenen en wiskunde/meetekunde: construeren en redeneren

Streef/eindniveau (einde peuterperiode)	Kind kan al manipulerend en construerend met materialen in korte enkelvoudige zinnen beschrijven wat het doet en ervaart.
Streef/eindniveau (einde kleuterperiode)	Kind kan tijdens het construeren redeneren over zijn/haar handelen (als.... dan..... omdat).

Rekenen en wiskunde/getalbegrip

Streef/eindniveau (einde peuterperiode)	Kind: <ul style="list-style-type: none">• benoemt al handelend veel en weinig, meer, minder en evenveel;• kan vingertellen t/m 5;• hoeveelheden t/m 3 laten zien en benoemen.
Streef/eindniveau (einde kleuterperiode)	Kind kan: <ul style="list-style-type: none">• meeste, minste en één meer en één minder benoemen en neerleggen;• aanwijzend bij elkaar tellen t/m 12 en hoeveelheden t/m 6 in één keer overzien;• de getsymbolen t/m 12 benoemen.

Rekenen en wiskunde/meten

Streef/eindniveau (einde peuterperiode)	Kind kan meten door te vergelijken (bijvoorbeeld: de schoenen van mama zijn te groot voor mijn voeten).
Streef/eindniveau (einde kleuterperiode)	Kind kan meten/wegen met een meeteenheid (bijvoorbeeld: de appel weegt meer of minder of evenveel als de bal of het lint is langer, korter of even lang als de stok).

De ontwikkeling van peuters en kleuters verloopt chaotisch, soms gaat een kind met sprongen vooruit en soms blijven ze een tijd stil staan of vallen zelfs even terug. Daarom legt de beroepskracht voor ieder kind een Groeiboek aan. Hierin staan kort beschreven observaties en 'producten' en foto's van zowel vrije als begeleide spelmomenten. Het ontwikkelingsverloop wordt zo zichtbaar. Het behalen van de doelen wordt aan de hand van het Groeiboek in de webapplicatie: 'Speelplezier Groeiwijzer' aangekruist.

Subdoelen intermediaire doelgroep

De subdoelen voor de beroepskrachten zijn:

- het consequent en doelgericht voorbereiden, uitvoeren en evalueren van de thematische Speelplezieractiviteiten;
- het toepassen van de aan de dagelijkse Speel-leerroutines gekoppelde interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren;
- het faciliteren (inrichting van de speel-leeromgeving en tijd in het dagrooster), observeren en begeleiden en verrijken van vrij spel;
- het minimaal tweemaal per jaar voeren van oudergesprekken over de ontwikkeling van hun kinderen.

Voor het bepalen of deze doelen behaald zijn, moet de beroepskracht gedurende het invoeringsproces een portfolio aanleggen. Het portfolio bevat reflectielijsten waarin de beroepskracht zowel zelf als in samenspraak met de trainer af kan kruisen welke organisatie- en interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren beheerst zijn en wat nog aandacht verdient. Ook worden gedurende het invoeringstraject de lijsten voor de inrichting van de speel-leeromgeving vijfmaal ingevuld. Tijdens begeleidingsbezoeken worden in samenspraak met de trainer de tops en tips in het portfolio genoteerd. Aan het eind van het invoeringstraject wordt samen met de trainer, aan de hand van de reflecties in het portfolio, het Speelplezier competentieformulier ingevuld. Als de beroepskracht beschikt over 80% van de competenties, zijn de doelen behaald.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Speelplezier is een centrumgericht programma met een doorgaande lijn van kinderopvang of peuterspeelzaal (2,5 tot 4 jaar) naar de groepen 1 en 2 van de basisschool.

Het programma biedt de beroepskrachten een vaste structuur en concrete handvatten voor de uitvoering in heterogeen samengestelde groepen waarin de doelgroepkinderen en niet-doelgroepkinderen gemixt bij elkaar zitten.

Er wordt gewerkt met door de leerkrachten in teamverband geïnitieerde speel-leerthema's met een duur van vier tot zes weken.

In teamverband wordt, volgens een vast stappenplan, een nieuw thema voorbereid, geëvalueerd en genoteerd in het format: 'Speelplezier periodiek thematisch groepsplan'.

De voorbereiding

1. Aan de hand van de Speelplezier speelplankaartensets met getekende en beschreven thematische spelhandelingen, selecteert het team het spelthema. Ze noteren in het deels voorgedrukte format:
 - de spelhandelingen en daaraan verbonden woordclusters;
 - de spelactiviteiten in de grote en in de kleine groep in niveaus en de daarbij behorende doelen;
 - de inrichting van de speelhoeken;
 - de activiteiten voor de ouderbetrokkenheid.

De uitvoering in de peuter- of kleutergroep

1. De beroepskracht geeft iedere dag met een demonstratiespel en een aansluitend pantomimespel een spel- en taalimpuls aan de complete heterogeen samengestelde groep.
2. Per dag zijn er minimaal twee speel-werktijden.
Tijdens de eerste speel-werktijd verdeelt en begeleidt de beroepskracht de kinderen in kleine groepjes, passend bij hun ontwikkelingsniveau. De doelgroepkinderen krijgen op deze wijze aanbod en begeleiding op maat in een kleine groep.
Tijdens de tweede speelwerktijd kiezen kinderen hun eigen spel en speelkameraadjes. De beroepskracht observeert, speelt en praat mee.
Tijdens het begeleid spel in de kleine groep en tijdens het vrije spel in de aan het actuele thema aangepaste speelhoeken, wordt de taalontwikkeling van de doelgroepkinderen extra gestimuleerd door het samenspel met de taalvaardigere kinderen.
De ontwikkelingsgroei wordt aangegeven in de webapplicatie Groeiwijzer (het kind-volgsysteem).

Evaluatie

Na afloop van ieder thema, evalueren en noteren de beroepskrachten zowel per groep als in teamverband op de inhoud, uitvoering en opbrengsten. De evaluatiegegevens worden meegenomen bij de voorbereiding van het volgende thema.

Ouderbetrokkenheid

De beroepskracht voert jaarlijks met alle ouders minimaal twee gesprekken over de ontwikkeling van hun kind en betreft de ouders bij de werkwijze tijdens de dagelijks spelinloop en tijdens ouderbijeenkomsten. Het accent ligt steeds op:

- de bewustwording dat spel ontwikkelingsstimulerend is;
- het enthousiasmeren van ouders om ook thuis spel te faciliteren, te stimuleren en te begeleiden.

Inhoud van de interventie

In de peuter- en kleutergroepen spelen de kinderen, zoals gezegd, steeds gedurende een periode van vier tot zes weken binnen een door de beroepskrachten geïnitieerde thematische spelcontext. Bij de voorbereiding en uitvoering maken de beroepskrachten gebruik van Speelplezier speelplankaartensets. Dit zijn verschillende doosjes met kaarten met getekende en beschreven spelhandelingen rondom diverse spelthema's. Aan de spelhandelingen zijn woorden, waaronder ook rekenbegrippen, gekoppeld. Ieder doosje bevat ook een instructieboekje met o.a. de beschrijvingen van de begeleide spelactiviteiten in niveaus in de kleine groep.

De basis van het programma is de specifieke Speelpleziermethodiek, die bestaat uit de *dagelijkse speel-leerroutines voor spelstimulering en spelend leren*. Ze zijn per themaperiode geïntegreerd in het dagprogramma. Ze bieden zowel de kinderen als de volwassenen houvast en structuur en zorgen voor een goed evenwicht tussen vrij en begeleid spel. Aan iedere speel-leerroutine zijn interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren gekoppeld. Aan de hand van een voorbeeld uit het thema: 'Doktertje spelen' worden de speel-leerroutines hieronder toegelicht. Het is een voorbeeld van de uitvoering in een instroomgroep (een overgangsgroep van de peuter- naar de kleutergroep).

De speel-leerroutine in de grote groep: het demonstratiespel en het aansluitend pantomimespel

Aan het begin van de dag speelt de juf het demonstratiespel voor de grote heterogene groep. Ze past de interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren in de grote groep toe.

Ze speelt in de rol van moeder met Snuf, het knuffelkonijn. Ze biedt spelimpulsen en taalaanbod en stelt derhalve geen vragen. Met handelingen en opmerkingen lokt ze spontane interactie uit. Snuf

heeft de griep. Ze laat hem hoesten en overgeven. Ze meet dat Snuf koorts heeft. Ze 'telefoneert' met de dokter. Vervolgens bekijkt ze met de kinderen de afbeeldingen op de speelplankaart: 'Griep'. Ze hangt de speelplankaart ter inspiratie in de huishoek. Aansluitend beeldt ze samen met de kinderen net-alsof uit dat ze hoesten, misselijk zijn en overgeven. Ze meten met hun wijsvinger of ze koorts hebben.

Tot slot maakt iedereen een 'handkonijn'. Ze maken een vuist, dat is het gezicht. Ze steken de wijsvinger en middelvinger omhoog, dat zijn de oren. Met het 'handkonijn' worden alle handelingen nogmaals gespeeld en benoemd. Deze vorm van spel wordt handpantomime genoemd. Alle kinderen hebben de betekenis van griep gezien en lijfelijk ervaren. De daaropvolgende dagen wordt het spel herhaald en uitgebreid met spelhandelingen en daaraan gekoppelde woorden betreffende andere ziektes en de doktersvisite.

De speel-leerroutine in de kleine groep: de begeleide spelactiviteit in niveaus

Tijdens de speelwerkijd gaan de kinderen zelfstandig spelen in de aan het thema aangepaste hoeken. De juf begeleidt een groepje van 4 taalzwakke kinderen in niveau 1.

Doelen

- het herhalen van de nieuwe woorden;
- het formuleren van korte zinnen;
- het verkennen van de rollen: patiënt en dokter.

De vier kinderen en de juf spelen allemaal dokter en hebben ieder een eigen patiënt/knuffel en een eigen doosje met doktersspullen. De juf past de interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren in de kleine groep (niveau 1) toe.

Ze blikt aan de hand van de speelplankaarten: 'griep' en 'de doktersvisite' kort terug op het demonstratiespel in de grote groep. Ze speelt zelf een rol met een pop en met de kinderen en lokt zo reacties uit. Ze laat haar eigen knuffel hoesten en vraagt in de rol van dokter aan de door de kinderen bespeelde knuffels of ze ook zo moeten hoesten. De kinderen laten onmiddellijk hun knuffel hoesten. Stap voor stap speelt ze in de rol van dokter met haar pop het onderzoeksspel. De kinderen volgen haar en onderzoeken hun eigen knuffel. Vervolgens laat ze de kinderen zelf spelen. Om de beurt benadert ze met haar eigen pop de kinderen in hun rol van dokter. Ze krijgt zo zelfs de stille kinderen aan de praat. Als iedereen aan de beurt is geweest, sluit ze het spel af. Kinderen met veel eigen inbreng op het gebied van spel en taal, kunnen de volgende keer deelnemen op niveau 2. Ze kruist dit aan in de webapplicatie Groeiwijzer.

Voor migrantenkinderen die zo goed als geen Nederlands spreken, is het formuleren van korte zinnen (niveau 1) nog te moeilijk. Zij krijgen in een klein groepje een apart NT2-aanbod. Iedere dag worden aan spelhandelingen uit het 's ochtends gespeelde demonstratiespel vier woorden gelabeld.

Bijvoorbeeld: de neus, niezen, de zakdoek en snuiten. De juf benoemt ieder woord en beeldt het met materialen uit. Vervolgens gaan de kinderen ook de handelingen met voorwerpen uitbeelden en benoemen. Tot slot worden de handelingen en voorwerpen net-alsof met lijf en handen uitgebeeld en benoemd. In het Speelplezier NT2- taalactieplan worden de aangeboden woorden alsook de vorderingen genoteerd.

De speel-leerroutine: vrij spel

Voorafgaand aan het dagelijkse vrije spel binnen, laat de beroepskracht de kinderen even over hun spelkeuze nadenken. Daarna verwoorden ze in welke speelhoek ze willen spelen en waarmee. Als iedereen speelt, maakt ze een observatieronde langs alle hoeken. Ze observeert aan de hand van de Speelplezier spelobservatiekaart de mate van het helemaal opgaan in het spel, plezier, betrokkenheid, initiatief en variatie. Ze ziet in de huishoek een paar kinderen het doktertjesspel spelen. Ze hoort een levendig gesprek en ziet een grote betrokkenheid. Hier is meespelen niet nodig. Dan ziet ze twee net vierjarigen in de bouwhoek luidruchtig met auto's botsen. Ze spelen ditzelfde spel al de hele week. De kinderen beleven vooral plezier aan het effect van het botsen. Hier ligt een kans om met meespelen

het spel uit te breiden. De juf past op onderstaande wijze de Speelplezier interactievaardigheden voor kindvolgend meespelen en spel verrijken toe. Ze gaat, zonder in gesprek te gaan en de flow van het spel te verstoren, *naast* de kinderen zitten, laat ook twee auto's botsen en zegt 'BOEM'. De jongens lachen. Vervolgens bouwt ze een toren. Ze pakt haar auto en zegt met veel intonatie 'Brrrrroem, brrroem....BOEM, omgevallen'. Ze bouwt haar toren weer op. De twee jongens imiteren *uit henzelf* haar spel, bouwen ook een toren en rijden hem omver. Ze speelt nog even mee en er ontstaat een spontaan gesprek. Ze sluit haar contact af en belooft dat ze, voordat ze gaan opruimen, nog even terugkomt. De jongens zijn nog een dik half uur bezig met steeds hogere torens bouwen, hoogtes vergelijken en de torens omverrijden. Ze maakt een notitie van dit spelverloop en de reactie op haar interventie in de Groeiboeken van de jongens.

Speelplezier tussendoortjes in de grote groep

Tijdens de overgangen van de ene naar de andere activiteit, spelen de beroepskrachten gedurende vijf tot tien minuten 'Speelplezier tussendoortjes' in de grote groep. Bewegen wordt gekoppeld aan aspecten van taal, rekenen en wiskunde.

Een voorbeeld: de kinderen gaan net-alsof autorijden. De beroepskracht geeft in de rol van agent opdrachten in de trant van: 'Rij vlug vooruit, stop, rij traag achteruit, keer om en parkeer'.

Speelplezier tussendoortjes staan beschreven in de gelijknamige map met de 'Doe-mee-dvd'.

Voorlezen en spelen

Beroepskrachten lezen regelmatig voor in kleine groepjes. Voor kinderen die de taal nog niet beheersen, spelen ze een verhaal of prentenboek eerst met poppen en materialen voor.

Drie tot viermaal per jaar voeren ze het thema: 'We spelen een prentenboek' uit. Binnen dat thema staat het op interactieve wijze voorlezen van een boek en het daaraan gekoppeld tafelpoppenspel centraal.

Extra zorg in de vorm van spelbegeleiding

Sommige peuters en kleuters komen, ondanks de dagelijkse spelimpulsen, toch niet tot het maken van spelkeuzes en betrokken spel. Voor deze kinderen wordt tijdens vrij spel een sessie spelbegeleiding ingezet. De beroepskracht begeleidt gedurende een week het kind dagelijks tien minuten bij het maken van spelkeuzes en bij het spelen.

In het Speelplezier actieplan: 'Sessie meespelen en spel verrijken' noteert ze de beginsituatie, het te bereiken doel en een verslag van de uitvoering. Ze voegt het actieplan toe aan het Groeiboek van het kind.

Ze bespreekt dit vervolgens met de ouders en legt de link naar hoe en wat het kind thuis speelt.

Volgen, registreren en signaleren van ontwikkeling

De ontwikkeling van de kinderen wordt gevolgd in het Groeiboek en in de webapplicatie Groeiwijzer. Het Groeiboek is een portfolio per kind met foto's, tekeningen, 'schrijfsels', letterlijke uitspraken en korte objectieve notities die iets zeggen over de ontwikkeling van een kind.

In de Webapplicatie Groeiwijzer kan worden aangekruist wat het kind al laat zien op de diverse ontwikkelingsgebieden.

De niveaus in de Groeiwijzer komen overeen met de niveaus van de begeleide activiteiten in de kleine groep. Het streven is dat de peuters bij de overgang naar de kleutergroep de in de Groeiwijzer aangegeven doelen van niveau 1 beheersen. Bij de overgang naar groep 3 is het streven dat de kinderen in ieder geval niveau 2 beheersen.

Ouderbetrokkenheid

Met een ouderinformatieboek, een activiteitenbord, een spel-ideeënbrief of facebookpagina, ouderbijeenkomsten (minimaal een per jaar), spelinloop en groepsbezoeken betrekken de beroepskrachten de ouders bij de speel-leeractiviteiten in de groep.

Als een thema afgesloten is, worden materialen als cd's met de actuele liedjes of liedjes-versjesdozen, een boek met verteltafelspullen aan de ouders uitgeleend. De ouders kunnen dan met hun kind het

spel thuis nog eens herhalen zodat nieuwe woorden en spelhandelingen beter kunnen bekliven. Dat uitlenen gebeurt in een roulerend systeem waarbij iedereen aan de beurt komt. Daarnaast nodigen ze de ouders tweemaal per jaar uit voor de 10-minuten gesprekken over de ontwikkelingsgroei van hun kind.

Overdracht

De overdracht van de peutergroep of kinderopvang naar de school/kleutergroep gebeurt mondeling. Tijdens een overdrachtsgesprek bespreekt de pedagogisch medewerker met de ouders en de leerkracht van de kleutergroep de ontwikkeling van het kind. Met de verzamelde informatie in het Groeiboek worden de gegevens in de webapplicatie Groeiwijzer nog eens onderbouwd.

2. Uitvoering

Voor de uitvoering van het programma wordt onderstaand Speelplezierpakket aangeschaft.

Voor de beroepskrachten

- de publicatie: 'Speelplezier: Spelenderwijs voor- en vroegschoolse educatie';
- de Speelplezier modulenklapper;
- de inlogcodes voor de, bij de training behorende, online Speelplezier videocursus. In deze cursus worden deelnemers voorbereid op de inhoud van de volgende module en krijgen ze een uit te voeren opdracht voor de volgende bijeenkomst;
- een portfolio voor de Speelplezierbegeleider.

Voor de groepen

Voor het voorbereiden en uitvoeren van spelthema's

- diverse Speelplezier speelplankaartensets, instructie-dvd's en doe-mee dvd's met inlogcodes om de films online te bekijken;
- doosjes met losse scènes van speelplankaarten voor gebruik in de kleine groep;
- de map: 'Doe mee met Speelplezier tussendoortjes' met instructie-dvd;
- pdf-bestanden van enkele voorbeelden van uitgewerkte Speelplezierthema's (2014-2015);
- een kaart met interactievaardigheden voor het begeleiden van spelactiviteit in de kleine groep;
- de Speelplezier spelobservatiekaart voor vrij spel;
- voor het uitbreiden van de woordclusters op de Speelplezier speelplankaarten kan er gebruik worden gemaakt van de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK). Deze lijst kan gratis worden gedownload van: <https://forms.kennisnet.nl/woordenschatontwikkeling-in-de-onderbouw>
- Speelplezier taalactieplan voor NT2;
- Speelplezier actieplan: 'Sessie meespelen en spel verrijken'.

Formulieren voor planning, uitvoering en evaluatie

- het format 'Periodiek thematisch groepsplan';
- inlegvellen voor het Groeiboek (een portfolio per kind).

Naar wens: de webapplicaties

- Groeiwijzer voor de peuter- en kleutergroep;
- Speelplezier volg- en overdrachtsformulieren voor de peutergroep.

De webapplicaties zijn voorzien van SSL-beveiliging.

N.B.: de organisatie kan ook gebruik maken van een reeds in gebruik zijnde volg- en overdrachtststysteem.

Digitale gratis nieuwsbrief met suggesties voor spelthema's, nieuws en agenda.

De websites

www.speelpleziermethodiek.nl is een uitgebreide website met een aparte button: VVE-Speelplezier. www.speelplezier.tv op deze website staan alle Speelplezier dvd's en de online Speelpleziercursus. De beroepskrachten en de trainers ontvangen inlogcodes om de films te bekijken.

Wervingsactiviteiten

- interactieve presentaties van de speel-leerroutines op congressen en jonge kind events;
- interactieve voorlichtingen;
- de Speelplezier nieuwsbrief.

Locatie en type organisatie

De interventie kan worden uitgevoerd in peuterspeelzalen, voorscholen en in de kinderopvang. Op de basisschool kan de interventie worden uitgevoerd in de al dan niet gecombineerde groepen 1 en 2.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Voor de uitvoering van Speelplezier in peutergroepen is een niveau van minimaal Mbo-3 (PW 3) en een Speelpleziercertificaat voor pedagogisch medewerker vereist.

Voor de uitvoering van Speelplezier in kleutergroepen is een Pabo-diploma (Hbo-niveau) en een Speelpleziercertificaat voor leerkracht vereist.

Indien van toepassing, is voor de assisterende onderwijsassistent in de kleutergroep een diploma voor onderwijsassistent (Mbo-4 niveau) en een Speelpleziercertificaat voor onderwijsassistent vereist. Verder is het belangrijk dat de beroepskrachten overtuigd zijn van het belang van spel en spelend leren.

Omvang en opzet van de training

- 1 interactieve voorlichtingsbijeenkomst van drie uur (waarna de beroepskrachten in hun groep een spelthema uitproberen);
- 8 trainingsbijeenkomsten van steeds drie uur:
 - Module 1: 'Speelplezier in de huishoek'. (De Speelplezier speel-leerroutines, de aan spel gekoppelde woordenschatdidactiek, NT2, inrichting huishoek);
 - Module 2: 'Met Speelplezier het jaar rond'. (Thema's voorbereiden, uitvoeren en evalueren, ouderbetrokkenheid);
 - Module 3: 'Speelplezier in de bouwhoek'. (Fases van samenspel, inrichting bouwhoek, meten, meetkunde, ouderbetrokkenheid);
 - Module 4: 'Speelplezier in het atelier'. (Van exploreren naar iets maken, inrichting atelier, causaal redeneren, ouderbetrokkenheid);
 - Module 5: 'We spelen een boek'. (Ontwikkeling van empathie, tafelpoppenspel, ontluikende en beginnende geletterdheid, ouderbetrokkenheid);
 - Module 6: 'Winkeltje spelen'. (Thematisch rollenspel, inrichting van de winkel, getalbegrip, de functie van geschreven taal, meten, ouderbetrokkenheid);
 - Module 7: Vrij spel binnen en buiten. (Vrij spel faciliteren, organiseren, observeren en begeleiden);
 - Module 8: Extra zorg in de vorm van spelbegeleiding. (Sessie spelbegeleiding, ouderbetrokkenheid).In iedere bijeenkomst worden de fases van spelontwikkeling en de vormen van spel herhaald, verbonden en nader toegelicht;
- een werkmiddag: herinrichten van de groep;
- een certificeringsbijeenkomst;
- 6 aansluitende online video-cursussen met opdrachten;
- minimaal 8 momenten begeleiding op de werkvloer.

De Speelpleziertrainer verzorgt de trainingsbijeenkomsten en leidt tijdens het invoeringstraject een beroepskracht op tot Speelplezierbegeleider. Deze begeleider stuurt de implementatie en daarna de borging van het Speelplezierproces aan. Samen met de Speelplezierbegeleider (in opleiding) begeleidt de trainer de beroepskrachten op de werkvloer.

In de trainingsbijeenkomsten wordt theorie gekoppeld aan letterlijk zelf ervaren en aan praktijkvoorbeelden. Poppen- en rollenspelvaardigheden, interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren en spelobservatievaardigheden worden geoefend. Bij de begeleidingsbezoeken in de groep, gaan begeleiding door middel van reflectie en training door middel van 'modelling' hand in

hand. De beroepskrachten reflecteren aan de hand van reflectielijsten in hun portfolio samen met de Speelpleziertrainer en de begeleider op organisatie en interactie.

De trainingen zijn modulair opgebouwd. In de Speelplezier modulenklapper staan de inhoud van de modules beschreven. Na iedere trainingsbijeenkomst moeten de deelnemers ter verdieping en ter voorbereiding op de volgende trainingsbijeenkomst naar de online Speelplezier videocursus kijken en een opdracht maken. In deze videocursussen worden theorie en de werkwijze beeldend uitgelegd en worden poppenspel en spelbegeleidingsvaardigheden gedemonstreerd.

Aan het eind van het trainingstraject vult de Speelpleziertrainer samen met iedere deelnemer aan de hand van hun portfolio een competentieformulier in. De deelnemers moeten beschikken over 80% van de competenties.

Duur van de training: minimaal 1 en maximaal 2 jaar

- 27 contacturen voor de bijeenkomst;
- 10 uur begeleiding op de werkvloer;
- 35 uur zelfstudie (lezen, onlinevideo-cursussen, opdrachten en reflecteren in portfolio).

Train de trainers

De training van de beroepskrachten wordt verzorgd door gecertificeerde Speelpleziertrainers.

Speelpleziermethodiek biedt hiervoor een speciale 'train de trainer-opleiding' aan. Aspirant trainers moeten in het bezit zijn van een diploma van een bij het werkveld passende Hbo-opleiding.

In de 'train de trainer-opleiding' is er aandacht voor de inhoud en uitvoering van het programma en de trainingsbijeenkomsten. Ook worden de eigen spelvaardigheden en de Speelplezier interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren getraind.

Speelpleziermethodiek sluit met de organisaties waaraan de gecertificeerde Speelpleziertrainers zijn verbonden een gebruikersovereenkomst af.

Kwaliteitsbewaking

Voor het behalen van het Speelpleziercertificaat voor pedagogisch medewerker of leerkracht moet aan onderstaande certificeringseisen worden voldaan.

De beroepskracht:

- heeft 100% van de bijeenkomsten bijgewoond (bij afwezigheid door overmacht kunnen, indien mogelijk, maximaal twee bijeenkomsten op een ander moment op een andere plek of op een alternatieve manier worden ingehaald);
- heeft 8 uur begeleiding op de werkvloer genoten;
- beschikt over 80% van de competenties beschreven in het Speelplezier competentieformulier.

Voor behoud van het certificaat moeten de gecertificeerde beroepskrachten jaarlijks minimaal eenmaal door een Speelpleziertrainer verzorgde nascholingsbijeenkomst bijwonen. Aansluitend worden ze minimaal één keer door de aan de locatie verbonden Speelplezierbegeleider begeleid op de werkvloer. Ze ontvangen voor iedere nascholing een deelnamecertificaat.

Voor het behalen van het Speelpleziercertificaat voor de aan de locatie verbonden Speelplezierbegeleider moet aan onderstaande certificeringseisen worden voldaan:

- 100% aanwezigheid bij de bijeenkomsten voor de beroepskrachten (bij 1x afwezigheid door overmacht kan de deelnemer de bijeenkomst op alternatieve wijze inhalen);
- 100% aanwezigheid bij alle door de Speelpleziertrainer verzorgde begeleidingsbezoeken op de werkvloer (bij afwezigheid moet de deelnemer de gemiste training(en) inhalen);
- 8 uur begeleiding op de werkvloer;
- alle in het beoordelingsformulier vermelde begeleidingsvaardigheden zijn met een voldoende beoordeeld.

Voor behoud van het certificaat moeten de gecertificeerde Speelplezierbegeleiders de jaarlijkse bijeenkomst voor Speelplezierbegeleiders bezoeken. Deze bijeenkomst wordt aangeboden en

verzorgd door gecertificeerde Speelpleziertrainers. Daarnaast volgen zij jaarlijks samen met de beroepskrachten minimaal één keer door een gecertificeerde Speelpleziertrainer verzorgde nascholingsbijeenkomst.

Hij/zij wordt minimaal één keer begeleid op de werkvloer. De Speelplezierbegeleiders ontvangen voor iedere nascholing een deelnamecertificaat.

Twee keer per jaar zijn de gecertificeerde Speelpleziertrainers verplicht deel te nemen aan de door Speelpleziermethodiek verzorgde terugkomdagen.

Tijdens één terugkomdag wordt rondom een onderwerp een verdiepingsbijeenkomst voor gecertificeerde beroepskrachten leerkrachten aangeboden en doorgenomen. De trainers ontvangen de nieuwe materialen en de handleiding en gaan deze nascholingsbijeenkomsten uitvoeren.

Aansluitend gaan de trainers de aan de locatie verbonden Speelplezierbegeleiders één dagdeel scholen in het begeleiden op de werkvloer.

De andere terugkomdag wordt besteed aan:

- intervisie;
- proces- en productevaluatie.

Randvoorwaarden

Randvoorwaarden voor de invoering van Speelplezier

De organisatie laat een of meerdere beroepskracht(en) opleiden tot Speelplezierbegeleider(s). Deze gaat/gaan het proces van invoering en implementatie begeleiden en de borging aansturen.

Alle beroepskrachten:

- moeten, voorafgaand aan de keuze voor Speelplezier, zijn voorgelicht over de voorwaarden, inhouden, werkwijze en certificeringseisen van Speelplezier;
- hebben een speelse houding en staan achter de werkwijze;
- worden, volgens de in de trainershandleiding aangegeven richtlijnen, getraind door gecertificeerde Speelpleziertrainers;
- betrekken de ouders bij de uitvoering van Speelplezier;
- bereiden samen met de Speelplezierbegeleider de speel-leerthema's voor;
- evalueren samen met de Speelplezierbegeleider de speel-leerthema's;
- zorgen samen met de ouder(s) voor een mondelinge overdracht van de peuter- naar de kleutergroep.

De voorschoolse voorziening en de school dragen zelf zorg voor regelmatig onderling overleg en afstemming.

Bezetting

Een *peutergroep* bestaat uit:

- maximaal 16 peuters;
- 2 Speelplezier-gecertificeerde pedagogisch medewerkers.

De doelgroep-peuters moeten vier dagdelen per week aan het aanbod deelnemen.

Een *kleutergroep* bestaat uit:

- 20 tot maximaal 25 kleuters;
- 1 Speelplezier-gecertificeerde leerkracht. Bij meer dan 25 kinderen moet een Speelplezier-gecertificeerde onderwijsassistent of leerkracht minimaal één uur per dag ondersteunen bij de uitvoering van de begeleide activiteiten in de kleine groep en het NT2- taalactieplan.

De doelgroep-kleuters moeten alle schooldagen aan het volledige programma deelnemen.

Inrichting

In de speelruimtes zijn de onderstaande speelhoeken standaard aanwezig:

- een huishoek;
- een atelier;
- een exploratiebak;
- een lees-schrijf-kwebbelhoek met vertelspeeltafel;
- een bouw-constructiehoek;
- een winkeltje;
- een spelletjeshoek.

Per thema worden de hoeken aan het thema aangepast. Soms wordt een aparte themahoek ingericht. De opbergkisten zijn gelabeld met plaatjes van de inhoud, zodat de kinderen kunnen zien waar ze iets kunnen vinden en waar ze het op kunnen bergen.

Implementatie

Voor alle implementatietrajecten wordt vanaf 2016 vooraf schriftelijk met de organisaties het volgende vastgelegd:

- de Speelplezier certificeringseisen;
- dat ze, voor een goede borging, een aan de organisatie verbonden Speelplezierbegeleider laten opleiden;
- dat ze, voor behoud van het Speelpleziercertificaat, jaarlijks door een Speelpleziertrainer verzorgde nascholing volgen.

Tot 2016 is Speelplezier uitsluitend in Limburg geïmplementeerd. Bovenstaande verplichte jaarlijkse nascholing was in deze periode nog niet vastgelegd. Vanaf de beginperiode zijn directies en intern begeleiders wel intensief betrokken geweest bij het implementatie- en borgingsproces. Ze hebben zelf hun nascholing bepaald en aangevraagd.

In de periode 2010 t/m 2012 zijn voor meerdere organisaties voor peuter- en kinderopvang en schoolbesturen Speelpleziertrainers opgeleid. Zij verzorgen, voor behoud van het certificaat, de implementatie alsook de jaarlijkse nascholing en de begeleiding op de werkvloer. Zij voldoen al aan de nascholingseis.

In het schooljaar 2019-2020 moeten alle vóór 2016 gecertificeerde Speelplezier locaties beschikken over een Speelplezierbegeleider. De organisaties ondertekenen een overeenkomst waarin zowel de taken van de Speelplezierbegeleiders als de door een Speelpleziertrainer verzorgde jaarlijkse nascholing voor de beroepskrachten zijn vastgelegd. Alle beroepskrachten ontvangen na iedere jaarlijkse nascholing een Speelplezier nascholingscertificaat.

Speelpleziermethodiek verzorgt in samenwerking met enkele Speelpleziertrainers in de periode 2017 t/m

juli 2019:

- een Speelplezierbegeleiders-opleiding (in mei 2018 wordt een eerste lichte gecertificeerd);
- basistrainingen voor de nog niet-gecertificeerde beroepskrachten;
- nascholing op maat voor niet regelmatig bijschoolde beroepskrachten.

Kosten

Materiaalkosten

- trainingsmateriaal: € 212,- per deelnemer inclusief het volgen van de onlinevideo-cursussen;
- certificaat: € 15,- per stuk;
- het Speelplezierpakket met de materialen voor de uitvoering in de groep: € 500,-;
- naar wens kan voor het volgen en registreren van de ontwikkeling zowel per groep als per kind een van de Speelplezier webapplicaties worden aangeschaft.

De web-based Groeiwijzer met een doorgaande lijn voor peuters en kleuters wordt afzonderlijk per kinderopvang- of peuterspeelzaalorganisatie en per school aangeschaft. De jaarprijs loopt op van € 125,- voor 2 peutergroepen en € 175,- voor 2 kleutergroepen tot € 625,- voor meer dan 10 peutergroepen en € 650,- voor meer dan 10 kleutergroepen.

Voor de web-based Speelplezier volg- en overdrachtsformulieren voor peutergroepen waarvan de kinderen doorstromen naar scholen die met verschillende VVE-programma's

werken, loopt de jaarprijs op van € 125,- voor 2 peutergroepen tot € 625,- voor meer dan 10 peutergroepen.

Afhankelijk van wat er al aanwezig is, moet de organisatie zelf per groep voor de diverse speelhoeken nog het niet aanwezige spelmateriaal aanschaffen. Ook moet er per maand een bedrag van € 25,- per groep voor verbruiksmateriaal in atelier en exploratiebak worden gereserveerd.

Kosten voor de trainingsbijeenkomsten, de begeleiding op de werkvloer en voor de nascholing

De prijs is afhankelijk van de uurprijs van de organisatie die de training verzorgt en de grootte van de te trainen groep.

Richtprijs voor de kosten van de trainingsbijeenkomsten voor een groep van maximaal 12 personen:

- € 800,- tot € 1.000,- per dagdeel van 3 uur.

Richtprijs voor de individuele begeleiding op de groep:

- € 500,- per dagdeel van 4 uur (drie beroepskrachten).

Richtprijs voor de training van de, aan de locatie verbonden, Speelplezierbegeleider:

- € 500,- per dagdeel.

Extra personele kosten

- eventuele uitbreiding van uren voor beroepskrachten die niet over taakuren beschikken;
- eventuele vervangingskosten voor de vervanging van de beroepskrachten gedurende de trainingsbijeenkomsten.

3. Onderbouwing

Probleem

Kinderen uit kansarme milieus lopen in het reguliere basisonderwijs het risico niet voldoende mee te kunnen komen (De Graaf & Meij, 2011).

Spreiding

In het schooljaar 2016/2017 werd 8,7 procent van de basisschoolleerlingen als achterstandsleerling aangemerkt, dat zijn bijna 125.000 leerlingen. Ruim de helft hiervan bestaat uit allochtone leerlingen waarvan circa 85% een niet-Westerse afkomst heeft. Ze zijn verspreid over het gehele land, met een concentratie binnen de grote steden (Nederlands jeugdinstituut, 2017).

Gevolgen

Een onderwijsachterstand in het basisonderwijs vergroot de kans op een lage tot zeer lage vervolgopleiding, op vroegtijdige schoolverlating en verkleint de kans op een volwaardige participatie in de samenleving.

Het blijkt dat kinderen uit kansarme milieus (soms onterecht) lage schooltypen van vervolgonderwijs volgen en lagere adviezen voor het voortgezet vervolgonderwijs krijgen (Roelveld, Driessen, Ledoux, Cuppen & Meijer, 2011). Dit alles leidt tot een vicieuze cirkel waarbij voor de nieuwe generatie de kans op armoede alsook de kans op een schoolstart met onderwijsachterstand groot is (Leseman & Blok, 2004).

Oorzaken

Onderwijsachterstanden ontstaan door een combinatie van risicofactoren. Deze kunnen worden onderverdeeld in kindfactoren, gezinsfactoren, leefomstandigheden en schoolfactoren.

Kindfactoren

Kindfactoren die een onderwijsachterstand veroorzaken, betreffen niet de omgeving maar het kind zelf, zoals aangeboren of door geboorte of een ongeluk veroorzaakte lichamelijke of verstandelijke beperkingen, langdurige ziekte, autistiform gedrag.

Gezinsfactoren en leefomstandigheden

Kinderen waarvan beide ouders alleen basisonderwijs hebben gevolgd, presteren in hun onderwijsloopbaan in vergelijking met het landelijk gemiddelde doorgaans het slechtst (Van Rooijen & Zoon, 2012). De oorzaak moet worden gezocht in het verschijnsel dat deze groep ouders wat betreft hun communicatie- en opvoedingspatroon verschilt van de groep ouders met een hogere opleiding. Bij de laagopgeleide ouders is er doorgaans sprake van een zowel kwantitatief als kwalitatief minder sensitieve en responsieve interactie tussen opvoeders en kind. Hoger opgeleide ouders ondersteunen doorgaans alledaagse handelingen met taal, ze lezen meer voor en spelen vaker mee. Dat bevordert de taalvaardigheid (Dronkers, 2007; Meijnen, 2003).

Een combinatie van factoren als armoede, onveilige buurt, psychische klachten van ouders, huwelijksproblemen, een directieve opvoedingsstijl en ingrijpende gebeurtenissen als ontslag, ziekte en sterfte van gezinsleden vormt een bedreiging voor de ontwikkeling van kinderen (Leseman, 2007).

Schoolfactoren

Met name in grote steden zie je veel 'zwarte' scholen. In die scholen zitten veel zwak presterende kinderen (met vaak verschillende moedertalen) bij elkaar. Deze segregatie heeft negatieve effecten op de ontwikkeling van de kinderen, o.a. doordat ze geen taalimpulsen krijgen van Nederlandssprekende kinderen (Meijnen, 2003).

Aan te pakken factoren

Kindfactoren, leefomstandigheden en het opleidingsniveau van ouders zijn met een VVE-programma niet te beïnvloeden.

Schoolfactoren zijn wel beïnvloedbaar. Kwalitatief goede voor- en vroegschoolse educatie is een beschermende factor voor het ontstaan of toenemen van achterstanden in ontwikkeling (Leseman & Blok, 2004; Leseman & Veen, 2016).

De interventie is dan ook bedoeld voor peuters en kleuters die door omgevingsomstandigheden en niet door genetisch bepaalde verschillen of aangeboren individuele kenmerken het risico lopen het onderwijs-curriculum vanaf groep 3 niet succesvol te kunnen doorlopen. Het programma richt zich op:

- het vergroten van de kans op een succesvolle schoolloopbaan (hoofddoel);
- het behalen van de in het programma beschreven streefdoelen voor respectievelijk peuters en kleuters op het gebied van taal, motoriek, sociaal-emotionele ontwikkeling, rekenen en wiskunde, zodat ze een goede start in groep 3 kunnen maken (subdoelen voor de kinderen);
- het faciliteren, plannen, organiseren, begeleiden, observeren, registreren en evalueren van doelgerichte ontwikkelingsstimulerende spelactiviteiten en van vrij spel (subdoelen voor de leerkrachten).

Speelplezier wordt uitgevoerd in heterogeen samengestelde groepen waarin kansarme kinderen samen met kansrijkere kinderen aan het aanbod deelnemen. Homogene groepen blijken een negatief effect te hebben op zwak presterende kinderen (risicofactor).

Verantwoording

Een centrumgerichte aanpak om de kansen op een succesvolle schoolloopbaan te vergroten (hoofddoel)

Het uitgangspunt van Speelplezier is dat jonge kinderen het best leren in spelende interactie met leeftijdsgenootjes en met volwassenen.

Speelplezier is een centrumgericht programma. Het wordt uitgevoerd in de peuter- of kinderopvang en de basisschool. Aldaar wordt, om reeds opgelopen achterstand op te heffen en verdere achterstand bij de aanvang in groep 3 zoveel mogelijk te voorkomen, de ontwikkeling van kinderen in een doorgaande lijn extra gestimuleerd. Volgens De Graaf & Meij (2011) kunnen centrumgerichte VVE-programma's met een doorlopende lijn van aanpak ervoor zorgen dat onderwijsachterstanden op verschillende ontwikkelingsgebieden worden bestreden. Volgens Meij, Mutsaers & Pennings (2009) lijken intensieve programma's van minimaal vier dagdelen per week van ten minste 2,5 uur met goed opgeleide begeleiders betere resultaten te geven dan minder intensieve programma's. De doelgroepkinderen nemen minimaal vier dagdelen per week deel aan Speelplezier.

Speelplezier wordt uitgevoerd in gemengde groepen van doelgroepkinderen en kinderen die niet tot de doelgroep behoren. De Haan, Elbers, Hoofs en Leseman (2013) concluderen in hun onderzoek dat kinderen in gemixte groepen beter presteren op het gebied van taal en rekenen dan kinderen in speciale 'doelgroep'-groepen. Deze betere prestatie in heterogeen samengestelde groepen wordt echter alleen geconstateerd als de beroepskrachten veel ontwikkelings-stimulerende activiteiten aanbieden en begeleiden (De Haan, 2015). In een Speelpleziergroep wordt iedere dag gestart met een demonstratiespel voor de gehele gemengde groep. In dat spel worden spelhandelingen gekoppeld aan een woordcluster, waardoor de doelgroepkinderen naast een spelimpuls ook nog een taalimpuls krijgen. Omdat het accent bij het demonstratiespel ligt op handelend uitbeelden en spreken, kunnen migrantenkinderen die nog geen Nederlands spreken ook het aanbod volgen. Vervolgens wordt in kleine groepen in drie niveaus spel met een specifieke bedoeling begeleid. De doelgroepkinderen kunnen zo op maat bediend worden. Tijdens vrij spel, spelen de kinderen gemengd. De doelgroepkinderen pikken zo taal op van de taalvaardigere kinderen.

Spelstimulering en spelend leren

Speelplezier richt zich op spel- en taalstimulering in samenhang met de sociaal-emotionele, motorische en reken-wiskundeontwikkeling (*subdoel*). Spelend leren en leren spelen gaan samen op.

In zijn proefschrift: 'Kracht en macht van spel en verbeelding' concludeert Van der Pol (2005) dat kinderen die niet spelen, zich moeizaam ontwikkelen. Bij kinderen met een verstoord verlopende ontwikkeling, om welke reden dan ook, is dan ook extra aandacht voor het spel, zowel preventief als curatief van belang.

Spelen is de meest wezenlijke activiteit van jonge kinderen. Volgens menig onderzoeker heeft spel een bredere functie met betrekking tot de kinderlijke ontwikkeling.

Sutton Smith (1997) onderscheidt onderstaande drie opvattingen over de functie van spel (Van der Poel & Blokhuis, 2008).

Spel als de motor van ontwikkeling

Vanuit een *leerspsychologisch gezichtspunt* is spel de motor van ontwikkeling. Vygotsky spreekt over spel in de zone van naaste ontwikkeling. In de flow van het spel overstijgen kinderen zichzelf en leren zo nieuwe kennis en vaardigheden en komen in een hoger niveau.

Uit het Pre-COOL cohort onderzoek komt naar voren dat stimuleren en verrijken van fantasiespel een belangrijke voorspeller is van ontwikkelingsuitkomsten op met name het gebied van woordenschat, aandachtsfunctie en spelwerkhouding. 'Een betere integratie van educatieve inhoud en cognitieve stimulering in begeleide spelvormen in kleine groepen zou een mogelijke route zijn naar vergroting van de effectiviteit van voor- en vroegschoolse opvang' (Leseman & Van Veen, 2016). Als een volwassene participeert in het spel van het kind, kan hij/zij samen met het kind werken in zijn zone van naaste ontwikkeling en zo het kind iets nieuws leren (Van Oers, 2004). Speelplezier biedt voor die participatie uitgewerkte spelbegeleidingsvaardigheden waarmee beroepskrachten de kinderen stimuleren om de overgang van het ene naar het andere hogere niveau te maken. In plaats van opdrachten of aanwijzingen geven, voeren de beroepskrachten taal-denkgesprekken (Damhuis, Van der Zalm & Boland, 2016). Al handelend redenerend en met hardop aan zichzelf gestelde vragen, lokken ze gesprek en nieuwe spelhandelingen uit. Het bieden van initiële ondersteuning net iets boven het niveau van een kind wordt scaffolding genoemd (Brüner, 1978, Bodrova & Leong, 2012).

Spel als zelfverwerkelijking

Vanuit een *fenomenologisch gezichtspunt* beschrijft Vermeer (1955) spelen als de manier waarop kinderen zich in de omringende wereld bevinden alsook de manier waarop ze de wereld tegemoet treden. Zij gaat uit van vier spelwerelden waar kinderen zich achtereenvolgens in bevinden en waarin nieuwe spelvormen de reeds verworven spelvormen aanvullen en meer de overhand nemen. Ze spreekt over:

- de lichamelijke wereld, die zich kenmerkt door sensopathisch spel en het spelend bewegen;
- de hanteerbare wereld, waarin kinderen manipuleren met objecten en doen alsof;
- de esthetische wereld, waarin kinderen spelend construeren en ordenen;
- de illusieve wereld, waarin kinderen fantasiespel spelen.

De Speelplezier speel-leeromgeving is verdeeld in uitnodigende aantrekkelijke speelhoeken. In iedere hoek liggen materialen voor alle aan de vier spelwerelden gekoppelde spelvormen.

Csikszentmihalyi (1999 en 2003) heeft vanuit een fenomenologisch oogpunt uitgebreid onderzoek naar de functie van flow-momenten in de eigen spelwereld verricht. Hij stelt dat kinderen vrij spel nodig hebben om gezond te kunnen functioneren. Tijdens vrij spel observeren de beroepskrachten in welke van de vier spelwerelden van Vermeer het kind zich op dat moment bevindt en of het in de flow van het spel zit.

Spel als verbeelding

Vanuit een *psychoanalytische benadering* heeft spel een verwerkende en wensvervullende rol (Anna Freud, 1966). Speelplezier besteedt in de training en in de publicaties, waaronder instructiefilms, veel aandacht aan het faciliteren en stimuleren van het spel met miniaturen: popjes en voorwerpen. Dat spel biedt kinderen mogelijkheden om te verwerken wat ze hebben meegemaakt en te wensen wat ze zouden willen meemaken.

Praktijkvoorbeeld: op het speelplein duwt een peuter herhaalde malen een andere peuter omver

omdat hij langs moet. Rosie (de pedagogisch medewerkster) zegt dat hij moet vragen of hij langs mag in plaats van duwen. Eenmaal binnen, loopt hij naar de vertelspeeltafel, pakt een popje en laat het beurtelings tegen de popjes die erop staan zeggen: 'Niet duwen, Rosie boos'. Als Rosie erbij komt en haar popje voor zijn popje neerzet, zegt hij: 'Mag ik langs?'

De Speelplezier speelleerroutines voor spelstimulering en spelend leren

Vanuit bovenstaande beschrijving van de drie functies van spel kun je concluderen dat voor- en vroegschoolse educatie een goed evenwicht moet bieden tussen vrij en begeleid spel.

De in het dagprogramma verweven Speelplezier speel-leerroutines zorgen voor de balans tussen het door de beroepskrachten geïnitieerde ontwikkelingsgerichte (be-)geleide spel en het door het kind geïnitieerde vrije spel. Tevens bieden de speel-leerroutines zowel de kinderen als de beroepskracht structuur en houvast.

De aan spel gekoppelde woordenschatdidactiek

Een uitgebreide woordenschat is van groot belang voor het leren lezen in groep 3.

Speelplezier heeft de drie uitjes: uitbeelden, uitleggen en uitbreiden uit de woordenschatmethodiek van Verhallen (Verhallen & Verhallen, 1994; Van de Nulft & Verhallen 2002) verwerkt in de dagelijkse speel-leerroutines. Tijdens het dagelijks demonstratiespel en het aansluitend gezamenlijk (hand-)pantomimespel in de grote groep, worden echte situaties nagebootst. De betekenis van nieuwe woorden wordt in een spelcontext *uitgebeeld*, *uitgelegd* en met nieuwe woorden *uitgebreid*. De nieuwe woorden worden herhaald en ingeprent (geconsolideerd) door ze samen net-alsof met het lijf of alleen de handen (handpantomime) uit te beelden. De geheugenonderzoeker Spitzer (2013) concludeert uit hersenonderzoek dat hand- en vingerspelletjes het letterlijke en figuurlijke begrijpen van nieuwe begrippen bevordert.

De structurele inzet van poppenspel

Thematisch rollenspel is volgens Vygotsky de krachtigste manier om cognitieve vaardigheden en executieve functies zoals empathisch vermogen te ontwikkelen. Binnen Speelplezier spelen volwassenen en kinderen die rollenspelen vaak met poppen. Tijdens het begeleid tafelpoppenspel in de kleine groep leren de kinderen zich in te leven in de rol die hun popje vertolkt. Zo is het boevenpopje bang voor de politieagent en rent weg. Het popje dat bestolen is, gaat naar de agent toe en vraagt om hulp.

Nijboer (2011) constateert uit onderzoek dat in een grote groep poppenspel een grotere betrokkenheid en meer leerrendement oplevert dan voorlezen. Voorafgaand aan het voorlezen in kleine groepjes, speelt de beroepskracht eerst een tafelpoppenspel van een prentenboek in de grote groep. De doelgroepkinderen kunnen daardoor het voorlezen in de kleine groep beter volgen. De betrokkenheid bij het tafelpoppenspel is altijd zeer groot.

Consequente uitvoering van het programma (subdoel)

Training van de beroepskracht.

De kwaliteit van de beroepskrachten is van wezenlijk belang voor het uitvoeren van het programma en het behalen van de gestelde doelen. De werkwijze vraagt om specifieke spel- en spelbegeleidingsvaardigheden van de beroepskracht. In de trainingsbijeenkomsten worden deze vaardigheden getraind. Aan de hand van de Speelplezier instructie-dvd's en de doe-mee-dvd's kunnen de beroepskrachten zelf oefenen.

De aanbeveling uit het pre-COOL cohort onderzoek (Leseman & Van Veen, 2016) is een continue in service professionalisering van de staf van pedagogisch medewerkers.

De tijdens het invoeringstraject opgeleide Speelplezierbegeleider:

- observeert het uitvoeringsproces en de begeleiding van de beroepskrachten in de groepen;
- zorgt voor terugkoppeling en bespreekt de bevindingen in groepsverband;
- stuurt het gezamenlijk ontwikkelen, implementeren en evalueren van het speel-leeraanbod aan.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Eindverslag. Evaluatie KLLOS-programma Maastricht. Procesevaluatie en materiaalanalyse Speelplezier

- a. Bolt, L. van de & Schonewille, B. (2006). Utrecht: Sardes.
- b. Dit onderzoek is in 2006 op verzoek van de gemeente Maastricht door Sardes uitgevoerd. De gemeente Maastricht heeft indertijd gekozen voor de uitvoering van een VVE-pilot: KLLOS (kinderen, leidsters, leerkrachten en ouders samen); een combinatie van het in het peuterspeelzaalwerk al toegepaste opvoedingsprogramma KLOS (kinderen, leidsters en ouders samen)/Kind in de buurt (uitgevoerd door de welzijnsinstelling Trajekt) en het VVE-programma Speelplezier (ontwikkeld/deels nog in ontwikkeling en uitgevoerd door onderwijsadvies Consent).

We beperken ons in voorliggende samenvatting tot de evaluatie van zowel de materialen als de uitvoering van het, toen nog deels in ontwikkeling zijnde programma Speelplezier. De evaluatie is elf jaar geleden uitgevoerd en de werkwijze en training kunnen inmiddels niet één op één vergeleken worden met de huidige werkwijze, training en materialen. Voor de volledigheid geven we hier toch een beknopt verslag van deze evaluatie.

Onderzoeksgroep:

Drie VVE- koppels van ieder een peuterspeelzaal en een basisschool.

Onderzoeksmethode:

een ontwikkelend onderzoek, waarbij inzichten uit het veld direct mee worden genomen in de verdere ontwikkeling van het programma.

Er is een analyse uitgevoerd op het Speelpleziermateriaal voor zover toen beschikbaar en er zijn interviews afgenomen met de betrokken VVE-koppels.

Respons: 100%

- c. Resultaten
Het programma Speelplezier is door de ontwikkelaar nooit voorgelegd aan de samenstellers van de Keuzegids, omdat het indertijd nog niet ontwikkeld was. Het programma is op het moment van het verschijnen van het eindverslag grotendeels 'gecertificeerd' volgens de termen van de Keuzegids, o.a. het SCO/Kohnstaminstituut. Vier van de vijf gestelde vragen kunnen met ja worden beantwoord. Op de vraag of het programma zorgt voor een intensieve begeleiding van de kinderen (zoals bijv. bij tutoring in Piramide) is het antwoord onduidelijk.

Speelplezier gaat uit van een aantal goed onderbouwde theoretische principes die helder en samenhangend voor de praktijk zijn uitgewerkt en verwijst naar SMART geformuleerde doelen op het terrein van onderwijsachterstanden. Het programma is goed gestructureerd en zorgt bij toepassing voor een systematische manier van werken met de groep en een goede organisatie van groepsgerichte en individugerichte interactieve activiteiten.

Het programma maakt differentiatie en het gericht werken aan de ontwikkeling van individuele kinderen mogelijk, bijvoorbeeld door het werken met de Groeiwijzer, een kind-portfolio en een daaraan gekoppeld handelingsplan. Speelplezier werkt gericht aan het voorkomen van taalachterstanden, maar ook aan alle andere belangrijke ontwikkelingsgebieden. Er is sprake van een doorgaande lijn door middel van het werken in niveaus. Speelplezier gaat ervan uit dat leidsters en leerkrachten het programma na de training zelf kunnen uitvoeren en zelf thema's kunnen uitwerken. Het materiaal voorziet echter ook in een themaklapper waarin een aantal voorbeeldthema's voor peuters en voor kleuters zijn uitgewerkt, ook en vooral daarin komt de doorgaande lijn tot uiting.

Omdat de uitvoering van de speel-leerroutines geen simpele zaak is, ligt de nadruk in de training dan ook op ervaren/oefenen tijdens de bijeenkomsten en toepassen en persoonlijke coaching in de praktijk.

De VVE-koppels ervaren Speelplezier als een goed gestructureerd, helder, doel- en praktijkgericht programma. Ze werken meer systematisch en bewuster en zijn goed in staat in te spelen op individuele verschillen, behoeften en ontwikkeling van leerlingen.

Randvoorwaarden

De peuterleidsters hebben te maken met wisselende groepen van peuters. Ze kunnen daardoor moeilijk gericht iets aanbieden waar ze een volgend dagdeel op voort kunnen bouwen.

Aanbevelingen met betrekking tot het programma Speelplezier

Behoud van het Speelplezier programma: zie erop toe dat de aanvullende onderdelen voor de aanpak van kinderen die extra aandacht nodig hebben en de oudercomponent er komen.

d. **Aanpassingen**

In september 2006 is de module: 'Extra zorg en ouderbetrokkenheid' aan de modulenklapper en het trainingsprogramma toegevoegd.

Speelplezier evaluatie in Zuid-Limburg

- a. Margot Wouterse-Schmitz, Speelpleziermethodiek, juni 2017. Het betreft een intern representatief praktijkonderzoek.
- b. Tot 2016 werd er enkel in Zuid-Limburg gewerkt met Speelplezier. Vanaf 2016 wordt Speelplezier ook landelijk geïmplementeerd. De basis van Speelplezier vormt de dagelijkse inzet van de Speelplezier speel-leerroutines in de grote en in de kleine groep en het dagelijks faciliteren, observeren en het ontwikkelingsstimulerend begeleiden van vrij spel. Om zowel de waardering als de ervaringen van het werken met de Speelplezier speel-leerroutines in kaart te brengen, heeft Speelpleziermethodiek in april-mei 2017 een representatieve evaluatie in deze regio uitgevoerd.

Het doel van het onderzoek was het in kaart brengen van:

- de *waardering* van de nascholing, de beschikbare materialen en het structureel werken met de Speelplezier speel-leerroutines;
- de *ervaringen* met de uitvoering van de Speelplezier speel-leerroutines.

Onderzoeksmethode: Speelpleziermethodiek heeft een vragenlijst in Excel opgesteld.

De vragenlijst bestond uit:

- meerkeuzevragen over de waardering en ervaringen van de nascholing, De Speelplezier materialen en het werken met de Speelpleziermethodiek (de Speelplezier speel-leerroutines);
- ruimte voor opmerkingen en aanbevelingen;
- een beoordeling van de nascholing, de materialen en het werken met de Speelpleziermethodiek in cijfers (1 t/m 10).

Onderzoeksgroep: In april 2017 heeft Speelpleziermethodiek in Zuid-Limburg de beroepskrachten van 20 peutergroepen en 20 kleutergroepen aangeschreven. Alle aangeschreven beroepskrachten werken tussen de 3 en 14 jaar met Speelplezier.

Respons: 72,5% (60% van de peutergroepen en 85% van de kleutergroepen).

Waarvan:

- 11 groepen met een populatie van meer dan 50% VVE-kinderen;
- 5 groepen met een populatie tussen de 20% en 50% VVE-kinderen;
- 13 groepen met een populatie van minder dan 20% VVE-kinderen.

c. **Samenvatting van de resultaten**

Nascholing

83% is na de implementatie nageschoold.

De nascholing wordt doorgaans ervaren als inspirerend en met gemiddeld een 8 beoordeeld.

De mate en intensiteit van nascholing wisselt per locatie.

50% van de bijgeschoolde beroepskrachten is aansluitend op de nascholingsbijeenkomsten ook begeleid op de werkvloer.

Materialen

De beschrijvingen en de speel-leerroutines in de diverse voorbeeldthema's (2005 t/m 2015). De instructie-dvd's (2014-2016) en de Speelplankaartensets (2016-2017) worden met gemiddeld een 8 beoordeeld.

- De oude themaklappers (2005 en 2010) worden nog veel gebruikt.
- Door de voorbeelden op de instructie-dvd's groeien de eigen interactie-vaardigheden van de beroepskrachten. Zowel de beroepskrachten als de kinderen reageren enthousiast op de 'Doe mee fragmenten'.
- Met name de leerkrachten ontwerpen nieuwe thema's aan de hand van de Speelplankaartensets (2016-2017) of integreren het gebruik van de kaarten in de uitvoering van de oude thema's. De beroepskrachten in de peuter- en kinderopvang zetten de Speelplankaartensets nog weinig in. Ze geven aan geen extra tijd te hebben voor het samen voorbereiden en evalueren van speel-leerthema's.

Werken met de dagelijkse Speelplezier speel-leerroutines

Het werken met de speel-leerroutines wordt met gemiddeld een 8 beoordeeld.

- Men ervaart het als doeltreffend en plezierig voor zowel de volwassenen als de kinderen. De spelkwaliteit en woordenschat gaan vooruit. De begeleide spelactiviteit in niveaus in de kleine groep is ontwikkelingsstimulerend en geeft een goed zicht op ontwikkelingsgroei.
- In 100% van de deelnemende groepen wordt het demonstratiespel voor spel- en taalstimulering in de grote groep structureel uitgevoerd. Het (hand-)pantomimespel waarbij de beroepskracht de betekenis van nieuwe woorden uitbeeldt, wordt wel regelmatig maar niet dagelijks gespeeld.
- Van de 29 deelnemende peutergroepen voert 75% de begeleide spelactiviteit in de kleine groep wekelijks uit en 25% regelmatig maar niet wekelijks. De beroepskrachten in de peuter- en kinderopvang komen door de te grote groepen en door tijdgebrek niet toe aan het na afloop registreren van de ontwikkeling.

Aangegeven behoeften

- meer begeleiding en intervisie op de werkvloer;
- meer beschreven activiteiten voor de baby's en dreumesen;
- Speelplezier nascholing op maat;
- 10% geeft aan behoefte te hebben aan themabeschrijvingen met van dag tot dag tot dag uitgeschreven activiteiten.

d. Aanpassingen

In de periode 2017 t/m juli 2019:

- verzorgt Speelpleziermethodiek voor Speelplezierlocaties die nog geen Speelplezierbegeleider in huis hebben, een begeleidersopleiding. Deze begeleiders gaan het Speelplezierproces aansturen en begeleiden op de werkvloer. In schooljaar 2019-2020 moeten alle VVE-locaties die werken met Speelplezier, beschikken over een Speelplezierbegeleider. De organisaties ondertekenen een overeenkomst waarin zowel de taken van de Speelplezierbegeleiders als de door een Speelpleziertrainer verzorgde jaarlijkse nascholing zijn vastgelegd;
- verzorgen diverse gecertificeerde Speelpleziertrainers, voor alle Limburgse VVE-locaties die niet jaarlijks zijn bijgeschoold, nascholing op maat;
- ontwikkelt Speelpleziermethodiek activiteiten voor de baby-dreumesgroep. Ze worden op een drietal locaties uitgeprobeerd en geëvalueerd. In 2019 worden ze gepubliceerd en getraind.

Procesevaluatie VVE-koppel: OBS Het Galjoen en Peuterspeelzaal Sloepie in Den Haag

- a. Margot Wouterse-Schmitz, Speelpleziermethodiek, augustus 2017. Het betreft een intern praktijkonderzoek.
- b. *Het doel* van het onderzoek was: in kaart brengen van:
 - de ervaringen met het Speelplezier implementatieproces tot nu toe;

- eventuele verbeterpunten c.q. aanpassingen.

Onderzoeksgroep: alle acht beroepskrachten die aan de eerste helft van de implementatie hebben deelgenomen.

Onderzoeksmethode: een door ieder persoonlijk in te vullen lijst met open vragen.

Respons: 100%

- c. Het VVE-koppel: Peuterspeelzaal Sloepie en de Openbare Basisschool Het Galjoen in Den Haag is het eerste VVE-koppel dat in 2016 in Den Haag is gestart met de implementatie van Speelplezier. In juli 2017 sloten zij de eerste helft van het traject af. Na de afronding van de eerste helft van de implementatie Speelplezier, hebben alle beroepskrachten van de peuter- en kleutergroepen in juli 2017 ieder voor zich een vragenlijst ingevuld met betrekking tot de persoonlijke ervaringen met het implementatieproces. De vragenlijst bood na ieder onderwerp ruimte voor opmerkingen, wensen en verbeterpunten.

Resultaten

Herinrichting van de speel-leeromgeving

De heringerichte groepen, waarin een aantal tafels is vervangen door de nieuwe hoeken atelier en bouwhoek, worden ervaren als een verrijking. De lokalen ogen ruimer, er is meer speelplek. Kinderen spelen nu intensiever en gevarieerder.

Ervaringen met de uitvoering van het demonstratiespel en aansluitend pantomimespel in de grote groep

De meeste beroepskrachten moesten voor het uitvoeren van het demonstratiespel in de grote groep over een eerste drempel. Zowel de kinderen als de beroepskrachten genieten ervan.

Leerervaringen:

- het vele vragen stellen vervangen door vóór- en meespelend taal aanbieden;
- het succes van eenvoudig spel en van het herhalen.

Aandachtspunten: de betekenis van nieuwe woorden lijfelijk uitbeelden.

Opbrengsten:

- grote betrokkenheid van de kinderen;
- de kinderen spelen tijdens vrij spel het spel na en gebruiken spontaan de nieuwe woorden;
- kinderen hebben meer inhoudelijke kennis over het thema.

Ervaringen met de uitvoering van begeleide activiteit in niveaus in de kleine groep

Leerervaringen:

- de omslag van instructeur bij een lesje naar stimulerende spelpartner;
- in rust het spel van kinderen volgen, imiteren en de eigen verwondering verwoorden;
- minder vragen stellen en meer spel en taal uitlokken met spelhandelingen;
- bewust tijdens het spelen de nieuwe woorden herhalen;
- de kinderen in niveaus opdelen.

Aandachtspunten: de organisatie van de begeleide activiteit.

Opbrengsten:

- ieder kind krijgt aandacht en wordt gezien;
- stillere kinderen komen los;
- de betrokkenheid van de kinderen is vele malen groter dan bij opdrachten en lesjes.

Ervaringen met de Speelplezier trainingsbijeenkomsten waarbij de trainer de spel-interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren in de grote groep demonstreert en samen met de beroepskrachten uitvoert/oefent

Het zien van goede voorbeelden en het samen oefenen helpt bij de uitvoering in de groep. Omdat iedereen met opbouwende feedback in zijn eigen waarde wordt gelaten, ervaart men het zelf spelen tijdens de bijeenkomsten als prettig en leerzaam.

De begeleiding op de werkvloer waarbij de trainer meedoet en tussendoor toelicht.

Zeven van de acht personen ervaren het meespelen van de trainer als 'heerlijk en leerrijk'. Ze ervaren een gevoel van veiligheid en warme samenwerking.

Nabespreking, zowel individueel als met de hele groep

De leerkrachten geven aan dit prettig te vinden. Sommigen vinden dat het nagesprek met de hele groep soms te veel kanten uitschiet.

De pedagogisch medewerkers komen door tijdgebrek uitsluitend toe aan de individuele nabespreking. Drie van de vier pedagogisch medewerkers geven aan de individuele nabespreking prettig en leerzaam te vinden. Een persoon voelt zich nog niet voldoende veilig.

Behoeftes:

- nog meer begeleiding op de werkvloer met voorbeelden van de trainer;
- inzet van video-interactie-begeleiding in de peuterspeelzaal;
- collegiale consultatie in de kleutergroepen;
- heldere, korte, gestructureerde input tijdens de gezamenlijke nabesprekingen met de leerkrachten.

d. Aanpassingen

- Meer begeleiding op de werkvloer is afhankelijk van het scholingsbudget in 2017. Aan andere behoeftes is en wordt tegemoetgekomen in het tweede deel van de implementatie in de periode september 2017 t/m juli 2018.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Er zijn geen onderzoeken naar de behaalde effecten van Speelplezier uitgevoerd.

5. Samenvatting werkzame elementen

Samengevat zijn de werkzame ingrediënten van Speelplezier:

- de aanpak waarbij spelstimulering in samenhang met ontwikkelingsstimulering centraal staat;
- de duidelijke uitvoeringsstructuur in de vorm van de dagelijkse Speelplezier speel-leerroutines;
- de aan de Speel-leerroutines gekoppelde interactievaardigheden voor spelstimulering en spelend leren;
- de aan het actuele thema aangepaste speelleeromgeving;
- het door middel van (hand-)pantomime lijfelijk ervaren van de betekenis van woorden;
- de koppeling van observeren en registreren van ontwikkeling aan de uitvoering van de begeleide activiteiten op drie niveaus;
- de training waarbij de trainer spel- en spelbegeleidingsvaardigheden niet alleen maar observeert maar ook demonstreert en samen met de beroepskrachten uitvoert;
- de aansturing en begeleiding van het Speelplezierproces door de aan de locatie verbonden Speelplezierbegeleider (in opleiding);
- certificering en verplichte nascholing voor de beroepskrachten, de Speelplezierbegeleiders en de Speelpleziertrainers.

6. Aangehaalde literatuur

Bodrova, E. & Leong, D.J. (2007). *Tools of the mind. The Vygotskian Approach to Early Childhood Education*. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall

Bruner, J.S. (1978). The role of dialogue in language acquisition. In A. Sinclair, R.J. Jarville & W.J.M. Levelt. (eds). *The child's concept of language*. New York: Springer-Verlag

Bolt, L. van der & Schonewille, B. (2006). *Evaluatie KLLOS programma Maastricht*. Eindverslag. Procevaluatie en materiaalanalyse. Utrecht: Sardes

Bolt, L. van der & Aarssen, J. (2010). Zelfsturing als basis voor de ontwikkeling van het kind. *Sardes speciale editie—nummer 9-september 2010 (9-15)*.

Csikszentmihalyi, M. (1999). *De weg naar flow*. Amsterdam: Boom

Csikszentmihalyi, M. (2003). *Flow*. Amsterdam: Boom

Damhuis, R., Zalm, E. van der & Boland, A. (2016). Taalengesprekken tijdens spel. *HJK, 44 (4) 17-19*.

Dronkers, J. (2007). *Ruggengraat van ongelijkheid: Beperkingen en mogelijkheden om ongelijke onderwijskansen te veranderen*. Amsterdam: Mets & Schilt Uitgevers/Wiardi Beckmanstichting.

Freud, A. (1966). *The ego and the mechanism of defense*. New York: International Universities Press

Graaf, M. de & Meij, H. (2011). *Effectieve interventies voor jonge risicokinderen. Een overzicht*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

Haan de, A. (2015). *Effects of preschool education in mixed and targeted classrooms*. Universiteit Utrecht

Haan de, A., Elbers, E., Hoofs, H. & Leseman, P. (2013). Targeted versus mixed preschools and kindergartens: effects of class composition and teacher-managed activities on disadvantaged children's emergent academic skills, School Effectiveness and School Improvement. *An International Journal of Research, Policy and Practice, 24 (2), 177-194*.

Janssen-Vos, F. (2007). *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Assen: Van Gorcum

Leseman, P. & Blok, H. (2004). Effectiviteit van voor- en voerschoolse educatie. In P. Leseman & A. van der Leij (red.). *Educatie in de voor- en voerschoolse periode (pp. 133-147)*. Baarn: HB Uitgevers

Leseman, P. (2007). Achterstandenbeleid in de voor- en voerschoolse periode. In P.A.H. van Lieshout, M.S.S. van der Meij & J.C.I de Pree (red.). *Bouwsteen voor betrokken jeugdbeleid (pp. 113-130)*. Amsterdam: Amsterdam University Press

Leseman, P. & Veen van A. (red.) (2016). Ontwikkeling van kinderen in relatie met kwaliteit van voerschoolse instellingen. Resultaten uit het Pre-Cool, cohortonderzoek. Amsterdam: Kohnstamm Instituut

Meij, H., Mutsaers, K. & Pennings, T. (2009). *Effectiviteit van voor- en voerschoolse programma's in Nederland*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Binnengehaald 13-08-2017 van https://www.nji.nl/nl/Download.../Wat-werkt.../Watwerkt_Onderwijsachterstanden.pdf

Meijnen, G.W. (2003). *Onderwijsachterstanden in basisscholen*. Leuven: Garant

- Mulder, F., Timman, Y. & Verhallen, S. (2009). *Handreiking bij de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters* (BAK). Amsterdam: ITA- Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen Universiteit van Amsterdam
- Mutsaers, K., Zoon, M., Baat, M. de & Prins, D. (2013). *Wat werkt bij het voorkomen en terugdringen van onderwijsachterstanden?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Binnengehaald 13 -08-2017 van <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Wat-werkt/Wat-werkt-bij-deze-problemen-Wat-werkt-bij-onderwijsachterstanden>
- Nederlands jeugdinstituut (2017). *Cijfers over onderwijsachterstanden*. Binnengehaald 3 augustus 2017 van: <http://www.nji.nl/Kennis/Cijfers/Onderwijsachterstanden>
- Nijboer, M. (2011). *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 19 (3), 24-25.
- Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2002). *Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho
- Oers van, B. (2004). Daniel El'konin: ontwikkeling als sociaal-cultureel experiment. In W. Westerman & B. van Oers (red.). *Ontwikkelingspsychologische visies op jonge kinderen* (pp. 92 - 99). Baarn: Bekadidact
- Oers van, B. (2010). Leermomenten in het manipulerend spelen van peuters en kleuters. Een onderwijs-pedagogische benadering. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek* (49) 503-513
- Parten, M.B. (1932). Social participation among preschool children. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27, 243-269.
- Poel, L. van der & Blokhuis, A. (2008). *Wat je speelt ben je zelf*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Pol, P. J. van der (2005). *Kracht en Macht van Spel en Verbeelding*. Vianen: Optima
- Roelveld, J., Driessen, G., Ledoux, G., Cuppen, J. & Meijer, J. (2011). *Doelgroepkinderen in het basisonderwijs. Historische ontwikkeling en actuele situatie*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Binnengehaald 13 -08-2017 van <https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2014/11/Prestaties-en-loopbanen-van-doelgroepleerlingen-in-het-onderwijsachterstandenbeleid>
- Rooijen van, K. & Zoon, M. (2012). *Risicofactoren voor onderwijsachterstanden*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Binnengehaald 13-08-2017 van www.nji.nl/nl/Download-NJi/Risicofactoren_Onderwijsachterstanden
- Smit, F., Driessen, G., Sluiter, R., & Brus, M. (2007). Ouders, scholen en diversiteit: Ouderbetrokkenheid en -participatie op scholen met veel en weinig achterstandsl leerlingen. Nijmegen: ITS Radboud Universiteit
- Spitzer, M. (2013). *Digitale dementie*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas Contact
- Sutton Smith, B. (1997). *The ambiguity of play*. Harvard: University Press
- Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994) *Woorden leren. Woorden onderwijzen*. Hoevelaken. Vermeer, E.A.A. (1955). *Spel en spelpedagogische problemen*. Utrecht: Bijleveld
- Vygotsky, L.S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Sovjet Psychology*, 12 (6) 62-76.
- Wouterse-Schmitz, M. (2017). *Speelplezier evaluatie in Zuid-Limburg*. Heerlen: Speelpleziermethodiek
- Wouterse-Schmitz, M. (2017). *Procesevaluatie VVE-koppel: OBS Het Galjoen en Peuterspeelzaal Sloepie in Den Haag*. Heerlen: Speelpleziermethodiek

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

